

Strategic Attributes and Deterrent Power of Missile Weapons with a Focus on the Islamic Republic of Iran

Ali Reza Zamanian

Hossin Taj Abadi

Ebrahim Motaghi

Abstract

The production and expansion of power in the military arena, focusing on the missile development strategy in the post-war period, was on Iran's defense and security policymakers' agenda. The question that arises is the advantages and benefits of missile weapons. Among the various aspects of military power, missiles were chosen as the center of gravity of power development by Iran? Hence, the purpose of the present study; explain the strategic features and deterrent power of missile weapons with a focus on the Islamic Republic of Iran. The research method is analytical-descriptive, and the sources of information collection are library methods. The hypothesis is that missiles with eight strategic features are ultimately the best option for a country like Iran with its geopolitical features, as this leads to the production and development of military power to achieve deterrence balancing against its enemies and rivals. The importance of this issue is more since Iran is basically in a highly insecure region. The results of the study show that arms and missile systems with the characteristics of lack of adequate defense, the ability to carry weapons of mass destruction, assist the revolutionary process in the attitude to military affairs, increase international prestige, stabilize and strengthen the strategic depth component, technical advantages, vulnerability of major powers and advancing space programs are the best means to create deterrence and balance against competitors on the part of Iran.

Keywords: *Missile, Islamic Republic of Iran, Strategic, Power, Deterrence.*

ویژگی‌های راهبردی و قدرت بازدارندگی تسلیحات موشکی با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران^۱

علیرضا زمانیان

نویسنده مسئول، کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل، مجتمع مدیریت و مهندسی صنایع، دانشگاه صنعتی

مالک‌اشتر، تهران، ایران. Politics1648@gmail.com

حسین تاج‌آبادی

دانشیار روابط بین‌الملل، مجتمع مدیریت و مهندسی صنایع، دانشگاه صنعتی مالک‌اشتر، تهران، ایران.

Ht171819@gmail.com

ابراهیم متقی

استاد علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Emottaghi@ut.ac.ir

چکیده

تولید و گسترش قدرت در عرصه نظامی با محوریت راهبرد توسعه موشکی در دوران پساجنگ تحمیلی در دستور کار سیاست‌گذاران دفاعی - امنیتی ایران قرار گرفت. سؤالی که مطرح می‌شود این است که تسلیحات موشکی واجد چه امتیازات و مزایایی هستند که در بین وجوه مختلف قدرت نظامی، موشک‌ها به‌عنوان نقطه ثقل توسعه قدرت توسط ایران انتخاب شد؟ بنابراین هدف پژوهش حاضر؛ تشریح ویژگی‌های راهبردی و قدرت بازدارندگی تسلیحات موشکی با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران است. روش پژوهش تحلیلی - توصیفی و منابع گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای است. در پاسخ به سؤال اصلی، فرضیه‌ای که مطرح می‌شود این است که موشک‌ها با دارا بودن ویژگی‌های راهبردی هشت‌گانه درنهایت بهترین گزینه برای کشوری همچون ایران با ویژگی‌های ژئوپلیتیکی خود است، چرا که این امر منجر به تولید و توسعه قدرت نظامی به‌منظور نیل به بازدارندگی و موازنه‌سازی در برابر دشمنان و رقبای خود است. این اهمیت زمانی دوچندان می‌شود که اساساً ایران در محیطی به‌شدت امنیتی قرار گرفته‌است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد، تسلیحات و سامانه‌های موشکی با ویژگی‌های عدم وجود پدافند مؤثر، قابلیت حمل سلاح‌های کشتار جمعی، کمک به فرایند انقلاب در نگرش به امور نظامی، افزایش اعتبار بین‌المللی، تثبیت و تقویت مؤلفه عمق راهبردی، امتیازات فنی، آسیب‌پذیری قدرت‌های بزرگ و پیشبرد برنامه‌های فضایی بهترین تسلیحات در جهت ایجاد بازدارندگی و موازنه در برابر رقبا از سوی ایران محسوب می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: موشک، جمهوری اسلامی ایران، راهبردی، قدرت، بازدارندگی

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۰۴ **تاریخ بازبینی:** ۹۹/۰۶/۱۵ **تاریخ پذیرش:** ۹۹/۰۷/۳۰

فصلنامه راهبرد، دوره ۲۹، شماره ۹۶، پاییز ۱۳۹۹، صص ۱۳۷-۱۷۱

۱. این یک مقاله دسترسی آزاد تحت مجوز/ CC BY-NC-ND (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>) است.

مقدمه

فرایند افزایش قدرت نظامی ایران در دوران پس از جنگ تحمیلی با تمرکز بر راهبرد توسعه موشکی شروع شد. قرارگرفتن جمهوری اسلامی ایران در حصار دشمنان منطقه‌ای باعث شد که کنش راهبردی ایران دقیقاً منطبق بر آموزه‌های شلینگ^۱ باشد. در آخرین گزارش مؤسسه تحقیقاتی صلح استکهلم^۲ در سال ۲۰۲۰، خرید اسلحه توسط کشورهای عربی غرب آسیا در بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ و در قیاس با سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴، در حقیقت ۶۱ درصد افزایش یافته است. در بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ به میزان ۳۵ درصد از کل واردات تسلیحات در جهان از سوی ارتش‌های این منطقه انجام شده است. عربستان سعودی در این پنج سال، بیش از هر کشور دیگری در حوزه تسلیحات نظامی هزینه کرده است. مجموع خریدهای این کشور در بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، در قیاس با سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ در واقع ۱۳۰ درصد افزایش یافته؛ این بدان معناست که ۱۲ درصد از کل فروش تسلیحات در جهان توسط ارتش عربستان انجام شده است (SIPRI, 2020). اما ایران در این سال‌ها روی قدرت موشکی تمرکز کرد، از سوی دیگر به موجب چالش‌هایی که ایران با مجموعه غرب به رهبری آمریکا دارد، همواره آمریکا و اروپا خواهان حذف و ایجاد محدودیت بر سامانه‌ها و تسلیحات موشکی ایران بوده‌اند، یکی از دلایل اصلی خروج ترامپ از برجام نیز عدم پوشش برنامه موشکی ایران بوده است. به طوری که مقامات غربی همواره اعلام کرده‌اند، برنامه

1. Schelling

2. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

موشک‌های بالستیک ایران جزیی از هر توافقی با ایران خواهد بود. چنانچه اهمیت سامانه‌ها و تسلیحات موشکی به‌عنوان ستون فقرات بازدارندگی و ایجادکننده موازنه قدرت برای جمهوری اسلامی ایران به‌خوبی تبیین نشود، ممکن است نخبگان ایرانی در تعاملات خود با غرب و به‌طورویژه در دوران ریاست‌جمهوری جو بایدن^۱ دچار سوءمحاسبه شوند و درمقابل تبیین اهمیت و قدرت بازدارندگی سامانه‌ها و تسلیحات موشکی، ضریب خطا و اشتباه برای سیاست‌گذاران و به‌طورویژه در حوزه دفاعی را به حداقل می‌رساند. بنابراین سؤال اصلی که مطرح می‌شود، این است که موشک‌ها چه ویژگی‌ها و مشخصاتی دارند که باعث شده است که ایران توسعه موشک‌ها را سرلوحه سیاست‌های دفاعی خود قرار دهد؟ هدف از انجام این پژوهش نیز تبیین و تشریح ویژگی‌های راهبردی و بازدارندگی تسلیحات موشکی با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران است.

شلینگ در کتاب ارزشمند تسلیحات و نفوذ، عقیده دارد موشک‌ها ابزار قدرت صدمه هستند؛ به این معنی که با شلیک آنها، اهداف و منافع دشمن آسیب می‌بیند اما توان نظامی او نابود نمی‌شود. به‌نظر شلینگ موشک‌ها با برخورداری از چنین خواصی دارای خشونت نهفته و ابزار مناسبی برای بازدارندگی هستند، زیرا به‌این ترتیب می‌توانند رفتار دشمن را کنترل کنند. به‌این ترتیب موازنه وحشت شکل می‌گیرد و کشورها به‌منظور اجتناب از جنگ به دیپلماسی روی می‌آورند و موشک‌ها ابزار دیپلماسی می‌شوند. به‌نظر شلینگ، به‌این ترتیب پیروزی در جنگ ممکن نیست اما کشورها باید به لزوم حفظ توانایی ضربه‌دوم واقف باشند و بهترین سلاح را خوب پنهان کنند تا برای ضربه‌دوم به‌کاررود؛ به‌نظر او ضربه‌دوم، قابلیت آن انگیزه ضربه اقدام به ضربه اول را از بین می‌برد؛ به‌این ترتیب موشک‌ها می‌توانند از نظر بازدارندگی اهمیت بسیاری داشته‌باشند و با تجهیز به تسلیحات موشکی می‌توان بر رفتار و گزینه‌های طرف مقابل تأثیرگذار بود و دشمن را به درد و رنج تهدید و از وقوع جنگ تا حد زیادی جلوگیری کرد. (عسگرخانی، ۱۳۸۳:۱۲۸)

1. Joe Biden

پیشینه پژوهش

رابرت اینهورن^۱ و ون ایچ. دیپن^۲ در گزارشی با عنوان «ایجاد محدودیت و فشار بر توانایی‌های موشکی ایران» ضمن بررسی فرایند توسعه راهبرد موشکی ایران و توانایی‌های ایران در حوزه قدرت موشکی، توصیه و پیشنهاداتی برای ایجاد محدودیت بر توانایی‌های موشکی از جمله دیپلماسی مستقیم با ایران ارائه می‌دهند. (Einhorn & Van Diepen, 2019)

احسان یاری در مقاله‌ای با عنوان «الزامات ژئوپلیتیک و ضرورت‌های راهبردی برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران در محیط آنارشیک نظام بین‌الملل» به دنبال پاسخ به این پرسش است که زمینه‌ها، ضرورت‌ها و اهداف راهبردی برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران چه هستند و اصولاً چه عامل یا عواملی باعث گرایش ایران به توسعه صنایع موشکی شده است؟ در پایان نویسنده نتیجه می‌گیرد، عواملی همچون التزام ژئوپلیتیکی، تجربه جنگ ایران و عراق و ... از جمله مهم‌ترین عوامل زمینه‌ای و ضرورت‌بخش برنامه موشکی ایران بوده است. (یاری، ۱۳۹۸)

علی قدیم ملالو و سید اصغر جعفری در مقاله‌ای با عنوان «نقش و تأثیر راهبرد موشکی آمریکا بر راهبرد موشکی جمهوری اسلامی ایران» به این پرسش اصلی پاسخ می‌دهند که راهبرد موشکی آمریکا چه نقش و تأثیری بر راهبرد موشکی جمهوری اسلامی ایران داشته است؟ در ادامه نویسندگان، به بررسی راهبردها و توانمندی‌های موشکی آمریکا و ایران پرداخته‌اند و معتقدند که جمهوری اسلامی ایران به دلیل تقابل ایدئولوژیکی و امنیتی با آمریکا به دنبال دستیابی به فناوری‌های پیشرفته موشکی به منظور بازدارندگی و افزایش قابلیت‌های دفاعی خود است. (ملالو و جعفری، ۱۳۹۷)

آنتونی ایچ. کوردزمن^۳ در پژوهشی با عنوان «چالش موشکی ایران» می‌نویسد: تردیدی وجود ندارد که ایران و کره شمالی، چالش‌های امنیتی و جدی برای

1. Robert Einhorn
2. Vann H. Van diepen
3. Anthony H. Cordesman

ایالات متحده و شرکای راهبردی این کشور هستند. نویسندگان در ادامه در این پژوهش به موضوعاتی از قبیل برداشت ایران از تهدید، مشکلات به‌روزرسانی و نوسازی تجهیزات و ادوات نظامی، محدودیت‌ها در توانایی‌های استراتژی هوایی، قدرت جنگی با استفاده از توانایی‌ها و توسعه موشکی در سال‌های اخیر ایران را بررسی می‌کند (Cordesman, The Iranian Missile Challenge, 2019).

نادر پورآخوندی در مقاله‌ای با عنوان «راهبرد توسعه موشکی جمهوری اسلامی ایران» معتقد است که دستیابی به قدرت موشکی در استراتژی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. نویسندگان در ادامه، به بررسی فرایند شکل‌گیری و توسعه راهبرد موشکی ایران می‌پردازد. (پورآخوندی، ۱۳۹۲)

فریبرز ارغوانی، پیرسلامی و سحر پیرانخو در مقاله‌ای با عنوان «تحول فناوری موشکی و راهبرد دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران» به این پرسش اساسی پاسخ می‌دهند که تحول در فناوری موشکی چه تأثیری بر راهبرد دفاعی - امنیتی ایران داشته است؟ این پژوهش معتقد است؛ افزایش قابلیت‌های موشکی از حیث دقت و برد، منجر به تحول و تغییر در راهبرد دفاعی - امنیتی ایران از بازدارندگی سرزمینی و مرزی به بازدارندگی فرامرزی شده است. (ارغوانی، پیرسلامی و پیرانخو، ۱۳۹۶)

سعید غلامی در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر فناوری موشکی» به دنبال پاسخ به این پرسش اصلی است که با توجه به تحریم‌های نظامی و تهدیدات موجود در منطقه، جایگاه و عملکرد فناوری موشکی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چیست؟ نویسندگان در ادامه معتقد است که دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری مؤثر در پیشبرد اهداف و سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، در راستای اعتمادسازی، تنش‌زدایی و... است که در جهت مقابله با تهدیدهای نظامی پیرامون منطقه‌ای و خنثی‌سازی آن‌ها، به راهبرد بازدارندگی براساس فناوری‌های موشکی و همچنین جنگ نامتقارن روی آورده است. (غلامی، ۱۳۹۸)

در پژوهش‌های فوق‌نشان داده شد که هریک از محققان، به جنبه‌ای از برنامه موشکی ایران پرداخته‌اند و هیچ‌کدام از آن‌ها به ویژگی‌های راهبردی و بازدارندگی تسلیحات و سامانه‌های موشکی نپرداخته‌اند، لذا پژوهش حاضر به دنبال پر کردن خلأ موجود و تبیین و واکاوی ویژگی‌های این سلاح‌ها به عنوان سلاح‌های راهبردی و اهمیت آن‌ها در نظام دفاعی ایران می‌باشد. نکته دیگر آن که در این پژوهش برای بیان اهمیت و ویژگی‌های این تسلیحات با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران از نظریه بازدارندگی استفاده می‌کنیم.

مبانی نظری

در ساده‌ترین حالت ممکن، بازدارندگی^۱ به تهدیدی گفته می‌شود که برای منصرف کردن کشوری از تجاوز به کشور دیگر به‌کار می‌رود: «چنانچه به من حمله کنی حادثه بسیار ناگواری برایت اتفاق خواهد افتاد». به عبارت دیگر، بازدارندگی در استراتژی نظامی متقاعد کردن حریف به انجام ندادن کار خاصی است. برای موفقیت بازدارندگی، تهدید؛ بایستی از ضمانت کافی برخوردار باشد. متجاوز بالقوه نه تنها باید به این نتیجه برسد که هزینه‌های یک حمله بیش از سود آن است، بلکه احتمال زیاد دهد که چنین هزینه‌هایی را خواهد پرداخت. (Griffiths & O'Callaghan, 2002) اصولاً باید توجه داشت که نظریه بازدارندگی خود به انواع مختلفی از قبیل بازدارندگی تدافعی، تهاجمی، متعارف، نامتعارف، شبکه‌ای و ... می‌شود. امروزه در ادبیات استراتژیک، بازدارندگی صرفاً محدود به بازدارندگی هسته‌ای نیست. با زوال و از بین رفتن اتحاد جماهیر شوروی، سیستم بین‌المللی از حالت دوقطبی خارج و به سیستمی هژمونیک تبدیل می‌شود، در این میان هژمون (آمریکا) که از تهدید مستقیم شوروی رهایی یافته بود، با تهدیدات نوینی در سایر نواحی به‌ویژه تهدیدات قدرت‌های کوچک و ناراضی از سیستم روبرو شد که این قدرت‌ها از توان هسته‌ای برخوردار نیستند اما در برخی از سطوح، از توان تهدید علیه آمریکا برخوردار هستند و لذا مفهوم نوینی در استراتژی آمریکا تحت عنوان تهدیدات نامتقارن به‌وجود آمده است. از اینجاست که موضوع بازدارندگی متعارف

1. Deterrence

به‌ویژه از نوع یک‌جانبه و گسترده آن از ۱۹۸۹ به بعد از اهمیت روزافزونی برخوردار شده است. (قاسمی، نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای، ۱۳۹۴:۳۸۵) دکترین بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر بازدارندگی متعارف است، این نوع از بازدارندگی معطوف بر استفاده از نیروها، تجهیزات و ادوات متعارف است. نقطه ثقل تسلیحات و تجهیزات متعارف نظامی ایران را تسلیحات، سامانه‌ها و سیستم‌های موشکی تشکیل می‌دهد. در بازدارندگی متعارف منطقه‌ای، سیستم‌های موشکی دارای کارکردهای مقابل خواهند بود: (۱) دستیابی به تأسیسات و نقاط حساس چالشگران منطقه‌ای و هدف‌گیری آن‌ها و در نتیجه اعمال تهدید در صورت کنش استراتژیک چالشگر و در نتیجه اعمال تهدید در قالب تلافی گسترده یا پاسخ انعطاف‌پذیر علیه آن (در قالب بازدارندگی یک‌جانبه و گسترده)؛ (۲) دستیابی به نقاط استراتژیک یعنی متحدین منطقه‌ای قدرت مداخله‌گر توسط قدرت چالشگر منطقه‌ای (به‌منظور امکان‌پذیری بازدارندگی مثلی)؛ (۳) معتبر ساختن بازدارندگی شبکه‌ای منطقه‌ای از طریق ممکن ساختن کنترل بر فرایندهای بازخورانی بین اجزای شبکه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای. (قاسمی، ۱۳۹۲: ۴۹۸) اساساً باید توجه داشت که سیستم‌های موشکی یکی از ابزارهای استراتژیک بازدارندگی محسوب می‌شوند و از همان ابتدا این دو به‌عنوان مکمل یکدیگر عمل می‌کرده‌اند، فی‌الواقع بازدارندگی دارای اصول منطقی خاصی است که سیستم‌های تهاجمی موشکی سبب تحقق چنین منطقی در عرصه روابط بین‌الملل خواهند شد. لذا ضرورت مربوط به محیط استراتژیک جهانی، منطقه‌ای و محلی، متغیرهای مرتبط با فضا، دسترسی به تأسیسات حیاتی دشمن، اعمال تهدید، معتبر ساختن تهدیدات، ممکن ساختن اصل تلافی گسترده از جمله کارکردهای سیستم‌های تهاجمی موشکی است که به‌عنوان شرایط و اصول منطقی تحقق بازدارندگی نیز خواهد بود. (قاسمی، نظریه‌های روابط بین‌الملل (بنیان‌های نظم و رژیم‌های بین‌المللی)، ۱۳۹۲: ۵۰۱) گرچه واحدهای سیاسی با استقرار و تأسیس سیستم‌های دفاع استراتژیک موشکی به‌دنبال خنثی‌سازی اثرات سیستم‌های موشکی بوده‌اند، اما واقعیت آن است که سیستم‌های دفاع استراتژیک موشکی تاکنون موفقیت‌های

چشمگیری نداشته‌اند. لذا باتوجه به مباحث مطروحه، جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کشوری مستقل و قدرتی منطقه‌ای، تنها در صورتی بازدارندگی خود را با ضریب نسبتاً بالایی در محیط آشوب‌زده غرب آسیا در بُعد نظامی حفظ خواهد کرد که تولید، ارتقا و افزایش کیفیت سامانه‌ها و تسلیحات موشکی را به‌طور بنیادین و جدی در دستور کار خود قرار دهد.

تحول در فناوری موشکی جمهوری اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تحت لوای یک حکومت دینی و انقلابی توسط آیت‌الله خمینی قرار گرفت. صدام تلاش کرد تا از آشفتگی‌های به‌ظاهر موجود در بین نیروهای نظامی ایران و پس از بحران گروگان‌گیری در نوامبر ۱۹۷۹ به خاطر شرایط به‌وجود آمده ناشی از قطع کمک‌ها و انتقال تسلیحات از ایالات متحده آمریکا و اروپا به ایران استفاده کند. جنگ باعث شد که عراق از هر راه ممکن از جمله روسیه و فرانسه، در جست‌وجوی تسلیحات و حمایت نظامی باشد (Cordesman, The Changing Security Dynamics of the Middle East and North Africa, 2020) در حالی که کشورهای چون فرانسه، انگلستان، ایتالیا و البته اتحاد جماهیر شوروی به‌عنوان بزرگ‌ترین تأمین‌کننده، سیستم‌های تسلیحاتی تکمیل شده را در اختیار رژیم صدام حسین می‌گذاشتند، ایالات متحده اساساً فناوری‌های تولید سلاح، از تجهیزات مورد استفاده در کارخانه‌های تولید موشک در عراق گرفته تا مواد قابل استفاده برای تولید جنگ‌افزارهای میکروبی را به آن کشور پیشکش می‌کرد (Wines, 1991). تأثیر غیرمستقیم ایالات متحده بر زرادخانه عراق شامل انتقال بمب‌های خوشه‌ای طراحی شده در ایالات متحده به بغداد از طریق کارلوس کاردون^۱، دلال تسلیحاتی اهل شیلی هم می‌شد (Pastzor, 1991). به‌خاطر محدودیت‌های ناشی از شرایط جنگ تحمیلی و تحریم‌های تسلیحاتی و اقتصادی غرب، تولید و گسترش قدرت نظامی با محوریت راهبرد موشکی در دستور کار نخبگان ایرانی قرار گرفت. در همین زمان، ایران خانواده‌ای از موشک‌ها با پیشران مایع تولید کرد. این موشک‌ها براساس فناوری موشک‌های

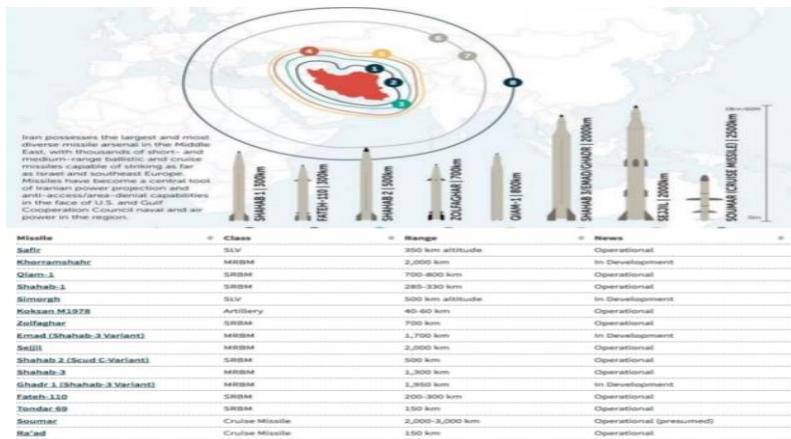
1. Carlos Karvdyn

اسکاد متعلق به اتحاد جماهیر شوروی سابق بود که توسط کره شمالی مهندسی معکوس شده بود، همچنین ایران یک خانواده کاملاً بومی از موشک‌ها با پیشران جامد که براساس فناوری و پیشران‌های چینی بود، تولید کرد. در مجموع ایران در طول سال‌های جنگ و بعد از جنگ توانسته بود سامانه‌های موشکی از کشورهای سوریه، لیبی و کره شمالی وارد کند. در آخرین معامله‌ای که بین ایران و کره شمالی منعقد شد، مجوز تولید بومی موشک‌های اسکاد - بی^۱ به ایران داده شد، که ایران آن را شهاب - ۱ نامید. (Einhorn & Van Diepen, 2019, p. 9)

کره شمالی با افزایش برد موشک‌های خود، آن‌ها به ایران و سایر مشتریان صادراتی خود ارائه می‌داد. پیونگ یانگ^۲ موشک‌های بالستیک و کوتاه برد اسکاد - سی^۳ را با برد ۵۰۰ کیلومتر از طریق کاهش وزن ترابری و برخی اصلاحات در اسکاد - بی تولید کرد. ایران در سال ۱۹۹۷ بین ۱۰۰ تا ۱۹۷ فروند موشک اسکاد - سی از کره شمالی خریداری کرد و همچنین فناوری تولید موشک شهاب - ۲ را خود به صورت بومی تولید کرد (Project, 2019). در سال ۲۰۱۰ ایران یک موشک جدید و ارتقایافته از روی نسخه شهاب - ۲ با برد ۸۰۰ کیلومتر و با دقت بالا تحت عنوان قیام - ۱ تولید کرد. ایران در ادامه فعالیت‌های خود در سال ۱۹۹۳، موشک‌های نودونگ^۴ کره شمالی با برد ۱۳۰۰ کیلومتر را خریداری کرد. سامانه‌هایی که به ایران اجازه می‌داد تا اسرائیل را مورد هدف قرار دهد. اما ایران به جای استقرار این سامانه‌ها، در این سامانه‌ها اصلاحاتی انجام داد و موشک جدیدی با نام شهاب - ۳ تولید کرد. در مرحله بعد، جمهوری اسلامی ایران راهبرد خود را بر دستیابی به موشک‌های سوخت جامد استوار ساخت. در همین چارچوب، ایران به جای واردات موشک‌ها با سوخت جامد، تجهیزات و فناوری تولید موشک‌های سوخت جامد را در دهه ۱۹۹۰ از چین وارد کرد. ایران توسعه موشک‌های کوتاه برد با برد ۲۰۰ تا ۲۲۵ کیلومتر و سوخت جامد با نام فاتح -

1. Scud-B
2. Pyongyang
3. Scud-C
4. Nodong

۱۱۰ در سال ۱۹۹۵ را آغاز کرد و اولین تست جنگی آن در سال ۲۰۰۱ انجام شد و در سال ۲۰۰۴ عملیاتی شد. (CSI, 2018) در مرحله بعد جمهوری اسلامی ایران با توجه به تجربیات خود تولید موشک‌های کروز را در دستور کار خود قرار داد. موشک‌های کروز مزایایی زیادی دارند. سرعت کم و پرواز در ارتفاع پایین باعث دقت زیاد این تسلیحات می‌شود. این موشک‌ها قابلیت شلیک از زیردریایی‌ها، هواپیماهای جنگی و نیز زمین را دارند. ویژگی دیگر آن‌که، سطح مقطع راداری کم و پرواز در سطح پایین باعث می‌شود تا تشخیص آن‌ها توسط سامانه‌های راداری و پدافندی مشکل شود. ایران در سال‌های گذشته انواع مختلفی از موشک‌های کروز و بالستیک را در بردهای متنوع تولید کرده‌است. در ادامه به بررسی ویژگی‌های راهبردی تسلیحات موشکی می‌پردازیم.

شکل ۱. موشک‌های کروز و بالستیک ایران

Source: CSIS Missile Defense Project

عدم وجود پدافند مؤثر

مهم‌ترین ویژگی و مزیتی که موشک‌ها دارند، این است که اساساً هیچ‌گونه پدافند مؤثر و تأثیرگذاری در برابر آن‌ها وجود ندارد. فی‌الواقع به‌صورت منطقی و عقلانی چنانچه تجهیزاتی نظامی وجود داشت که بتوان با آن‌ها در مقابل حملات موشکی

دفاع مؤثر و کامل داشت شاید دیگر موشک‌ها همانند گذشته قابلیت و کاربرد نظامی خود را نداشتند. به‌عنوان مثال درمورد تانک‌ها، زمانی که اختراع شدند درحقیقت چند تحول نظامی مهم را به‌وجودآوردند؛ اول اینکه تانک‌ها به‌عنوان نوعی پوشش دفاعی برای پیاده‌نظام عمل می‌کردند و دوم اینکه باوجود تانک‌ها عبور از موانع سخت، مانند رودهای خروشان و... تسهیل می‌شد، ضمن این‌که نوعی آتش توپخانه متحرک نیز محسوب می‌شد. برهمین‌اساس کشورهای که دارای تانک بودند، به‌نوعی با برتری مطلق نظامی همراه بودند. تاجایی‌که پیروزی آلمان نازی در سال‌های ابتدایی جنگ جهانی دوم به‌خاطر استفاده گسترده از تانک در ارتش خود می‌دانند. اما تانک تا زمانی دارای اهمیت استراتژیک در امور نظامی بود که مین‌های ضدتانک و گلوله‌های ضدزره اختراع نشده بودند، چرا که این مهمات به‌راحتی می‌توانستند تانک‌ها را از سر راه بردارند. (امینان‌جزی، ۱۳۹۷: ۱۷)

درمورد موشک‌ها نیز شرایط به‌همین‌روال است و تاکنون تجهیزاتی اختراع نشده‌اند که بتوانند موشک‌ها را به‌طورصددرصد دفع کنند. راه‌های زیادی برای مقابله با تهدیدات موشکی پیشنهاد شده و تحقیقات بسیاری دراین‌زمینه انجام گرفته و سرمایه‌گذاری‌های بسیاری انجام شده‌است، اما اغلب این روش‌ها در یک جنگ واقعی آزموده نشده‌اند. مؤسسه مطالعات امنیت ملی رژیم صهیونیستی دراین‌زمینه می‌نویسد: درحالی‌که اسرائیل تلاش زیادی برای تقویت سیستم دفاع هوایی خود به‌عمل‌آورده است و در طول سه‌دهه گذشته منابع قابل‌توجهی را برای توسعه سامانه دفاع هوایی چندلایه تخصیص داده است اما دشمنان اسرائیل (محور مقاومت)، توسعه توانایی‌های هوایی اسرائیل را رصد کرده‌اند و درحال تلاش برای سبقت گرفتن و غلبه بر سامانه‌های دفاع هوایی اسرائیل در سه سطح هستند: (۱) شلیک انواع موشک و راکت‌ها از یک مکان معین و در نواحی مختلف؛ (۲) دستیابی به موشک‌ها با چند سر جنگی، موشک‌های کروز، مهمات اتوماتیک و خودکار و حملات هواپیماهای بدون‌سرنشین؛ (۳) دستیابی به ده‌ها و هزاران

1. Cruise Missiles

2. Unmanned Aerial Vehicle (UAV)

موشک و راکت و شلیک آن‌ها به صورت رگباری. در ادامه این گزارش می‌نویسد، دستیابی فزاینده دشمنان اسرائیل به مقادیر زیادی از تسلیحات دفاعی، عملکرد مؤثر سامانه دفاع هوایی اسرائیل را برای رهگیری و کشف تهدیدها سخت می‌کند، درحقیقت دشمنان اسرائیل تلاش می‌کنند، موشک‌های رهگیر اسرائیل را در مراحل اولیه جنگ با حملات ترکیبی متشکل از موشک‌های هدایت‌شونده دقیق و دیگر انواع موشک‌ها و راکت‌ها و به‌وسیله رگباری از موشک‌ها نابود کنند. (Winter, 2020). از مفاد آخرین سند بازنگری در وضعیت دفاع موشکی آمریکا در سال ۲۰۱۹ نیز این چنین برداشت می‌شود که طرح‌های دفاع موشکی در آمریکا، هنوز در مرحله تحقیق و مطالعه هستند و این که سامانه‌های دفاع موشکی در آمریکا نظیر جی‌ام‌دی^۱ و ای‌بی‌ال^۲ نیز مانند تاد^۳ و آیجیس^۴ توان دفع صد درصدی موشک‌های ایران را ندارند، این بدان معناست که این سامانه‌ها نمی‌توانند موشک‌های ایرانی را به طور کامل پوشش دهند. در سند راهبرد امنیت ملی ترامپ در سال ۲۰۱۷، از عبارت «مقابله با موشک‌های کروز و بالستیک ایران به‌عنوان تهدید مشترک برای آمریکا و اروپا و لزوم استقرار سامانه‌های موشکی آمریکا در اروپای شرقی» بحث شده‌است، دولت ترامپ ضمن اینکه به‌شدت از برنامه موشکی ایران هراس دارد، در حقیقت با استقرار سامانه‌های پدافندی در مناطقی همچون اروپای شرقی و غرب آسیا اهداف چندگانه‌ای را دنبال می‌کند. به نظر می‌رسد هدف آمریکا از استقرار این سامانه‌ها در شرق اروپا، مقابله با روسیه باشد و در غرب آسیا نیز مقابله با ایران. در سند دفاع موشکی ۲۰۱۹، در مورد ایران چنین ابراز می‌کند: «ایران نفوذ آمریکا در خاورمیانه را اصلی‌ترین مانع در برابر هدفش برای تبدیل شدن به قدرت مسلط در منطقه می‌بیند. یکی از ابزارهای اصلی ایران برای ساطع کردن قدرت و توسل به اقدامات قهری، زرادخانه موشکی‌اش است که ویژگی مشخص آن افزایش شمار، افزایش دقت، برد و

1. GMD
2. ABL
3. THAAD
4. AEGIS

کشندگی موشک‌هایش است، ایران صاحب بزرگ‌ترین نیروی موشکی خاورمیانه است و به توسعه قابلیت‌های قابل کاربست در موشک‌های قاره‌پیما با قابلیت تهدید ایالات متحده ادامه می‌دهد. تمایل ایران برای داشتن موازنه راهبردی در برابر ایالات متحده آمریکا می‌تواند این کشور را به سمت تصاحب موشک‌های قاره‌پیما سوق دهد و پیشرفت‌هایش در برنامه فضایی می‌تواند مسیر دستیابی به موشک‌های قاره‌پیما را کوتاه کند.» (Shanahan, 2019)

از جمله مهم‌ترین اقدامات پیش‌بینی شده در سند بازنگری دفاع موشکی در سال ۲۰۱۹، عبارتند از:

۱. بهبود وضعیت ساختار فرماندهی و کنترل و نیز مفاهیم عملیاتی برای هشدار زودهنگام در برابر تهدیدات مختلف موشکی؛
۲. دسترسی به تعداد موردنیاز واحدهای آتش‌بار سامانه تاد؛
۳. تبدیل تمامی ناوشکن‌های مجهز به سیستم ضد موشکی آجیس به توانایی کامل دفاع موشکی در طول ۱۰ سال؛
۴. افزایش تلاش‌ها به منظور دست‌یافتن حسگرهای پیشرفته‌تر جهت ردیابی و تشخیص موشک‌های متخاصم؛
۵. ادغام سامانه‌های حسگر جنگنده رادارگریز نسل پنجم F-35 در سامانه دفاع موشکی بالستیک؛
۶. ایجاد یک طرح عملی اضطراری برای عملیاتی کردن سامانه آجیس ساحلی^۱ در سایت آزمایشی کواوی^۲ در جزایر هاوایی ظرف ۳۰ روز از تصمیم‌گیری در این مورد؛
۷. توسعه مطالعات برای ساخت و به‌کارگیری سامانه‌های یابنده و رهگیری موشکی لایه‌ای جهت استقرار در فضا؛
۸. تخصیص منابع و پرسنل موردنیاز برای پدافند در برابر تهدیدات

1. Aegis Ashore

2. Kauai

هایپرسونیک^۱ (Shanahan, 2019).

قابلیت حمل سلاح‌های کشتار جمعی

جنگ‌افزارهای بالستیک به‌خاطر قابلیت حمل کلاهک‌های غیرمتعارف، نگرانی‌های عمده‌ای را برای دولت‌هایی که در معرض تهدید احتمالی این سلاح‌ها هستند، ایجاد کرده‌اند؛ مطلبی که در سال ۱۹۹۱، اسرائیل را به‌شدت وحشتزده ساخت. دولت عراق قبل از بحران خلیج فارس، اسرائیل را تهدید کرد که از کلاهک‌های شیمیایی علیه آن کشور استفاده خواهد کرد. صدام در دوم آوریل ۱۹۹۰ در حضور سران ارتش خود، سخنانی ایراد کرد که از رادیو بغداد پخش شد. او گفت: «اگر اسرائیل بخواهد علیه عراق دست به اقدامی بزند، با آتش موشک‌های خود نیمی از آن کشور را می‌سوزانیم ...» (کرمی، ۱۳۷۵)

به‌طورویژه از کشورهای دیگر در دهه‌های اخیر که به‌دنبال کردن سلاح‌های کشتار جمعی از جمله سلاح‌های هسته‌ای، در سطح منطقه غرب آسیا متهم شده‌است، جمهوری اسلامی ایران است. فی‌الواقع در بیشتر متون تولیدشده در محافل علمی غربی، برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران مکمل و تکمیل‌کننده برنامه هسته‌ای این کشور دانسته شده‌است. این درحالی‌است که جمهوری اسلامی ایران همواره اعلام کرده است به‌دنبال تولید سلاح‌های هسته‌ای نبوده و نخواهد بود. ایران در میدان عمل نیز نشان داده است که هرگز به‌دنبال این سلاح‌ها نبوده است. رهبران ایران اعم از آیت‌الله‌خامنه‌ی و آیت‌الله‌خامنه‌ای نیز بر همین باور هستند.

محسن رفیق‌دوست یکی از فرماندهان قرارگاه سپاه ایران در مصاحبه‌ای اختصاصی با گرت پورتر^۲، روزنامه‌نگار آمریکایی اعلام کرد، هنگامی که نیروهای ایرانی نخستین حمله عراق را دفع کردند و ضدحمله‌ای را در داخل عراق آغاز کردند، صدام حسین شروع به استفاده از تسلیحات شیمیایی علیه نیروهای ایرانی کرد. ایشان می‌گویند گروه‌هایی از متخصصان برای کار در حوزه تمام نیازهای

1. Hypersonic

2. Gareth Porter

نظامی کشور در آن زمان سازماندهی کرد که یکی از این گروه‌ها در حوزه شیمیایی، بیولوژیکی و هسته‌ای بود. رفیق دوست گزارشی را درباره فعالیت تمام گروه‌های تخصصی سازماندهی شده آماده کرد و برای گفت‌وگو درباره آن به این امید که امام خمینی (ره)، شروع کار را روی تسلیحات شیمیایی و هسته‌ای را بپذیرند، خدمت ایشان می‌رسد. بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران به همراه فرزندش، سیداحمد خمینی، حضور رفیق دوست را می‌پذیرد. وی می‌گوید: هنگامی که حضرت امام (ره)، گزارش را خواندند، به گروه شیمیایی، بیولوژیکی و هسته‌ای به شدت واکنش نشان دادند و فرمودند: «این دیگر چیست؟» بلافاصله ایشان فتوا صادر کرد که تولید این دسته از تسلیحات مغایر با موازین اسلامی است. «مهم نیست که این تسلیحات در میدان جنگ استفاده شود یا شهرها. ما با آن مخالفیم. تولید چنین تسلیحاتی حرام است. شما تنها اجازه دارید تجهیزات حفاظتی تولید کنید». رفیق دوست یادآور می‌شود که حضرت امام (ره) با اشاره به برتری معنوی جمهوری اسلامی ایران مقابل دولت سکولار عراق پرسیدند، «اگر ما هم تسلیحات شیمیایی تولید کنیم، آن وقت چه فرقی میان ما و صدام وجود دارد؟» (تابناک، ۱۳۹۳) گرت پورتر در ادامه این موضوع در کتابش تحت عنوان بحران ساختگی: داستان ناگفته هراس از ایران هسته‌ای^۱ می‌نویسد: «دلیل اصلی عدم استفاده ایران از تسلیحات شیمیایی، ناتوانی این کشور در دستیابی به فرمول ترکیب مواد شیمیایی نبود، بلکه این بود که آیت‌الله خمینی براساس فقه اسلامی این تسلیحات را ممنوع کرده بود». (پورتر، ۱۳۹۳: ۹۱) در دوران بعد از آیت‌الله خمینی و در دوران زمامداری آیت‌الله خامنه‌ای نیز ایشان در این زمینه معتقدند:

«به اعتقاد ما، افزون بر سلاح هسته‌ای، دیگر انواع سلاح‌های کشتار جمعی، نظیر سلاح شیمیایی و سلاح میکروبی نیز تهدیدی جدی علیه بشریت تلقی می‌شوند. ملت ایران که خود قربانی کاربرد سلاح شیمیایی است، بیش از دیگر ملت‌ها خطر تولید و انباشت این گونه سلاح‌ها را حس می‌کند و آماده است همه امکانات خود را در مسیر مقابله با آن قرار دهد. ما کاربرد این سلاح‌ها را حرام و

1. Manufactured Crisis: The Untold Story of the Iran Nuclear Scare

تلاش برای مصونیت بخشیدن ابنای بشر از این بلای بزرگ را وظیفه همگان می‌دانیم». (رهبری، ۱۳۸۹)

علاوه بر اعتقادات رهبران ایران، به‌عنوان فرماندهان کل قوای مسلح در این زمینه، جمهوری اسلامی ایران در صحنه دیپلماسی نیز نشان داده‌است، هرگز به‌دنبال تولید سلاح‌های هسته‌ای نیست. براساس مفاد برجام، ایران موافقت کرد تا تعداد سانتریفیوژهای خود را برای ۱۰ سال آینده تا دوسوم و میزان ذخایر اورانیوم غنی‌شده را طی ۱۵ سال آینده کاهش دهد، طی ۱۵ سال آینده هیچ تأسیسات غنی‌سازی جدیدی نسازد و تأسیسات موجود و معادن اورانیوم خود را تحت نظارت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی قرار دهد، از سوی دیگر، طرف‌دیگر قرارداد موافقت کرد تا تحریم‌های اقتصادی مرتبط با برنامه هسته‌ای را رفع کند. در اوایل آگوست ۲۰۱۶، مشخص شد که ایالات متحده ۴۰۰ میلیون دلار پول نقد به ایران پرداخت کرده‌است، درست در روزی که ایران سربازان آمریکایی را که به‌دلیل ورود به آب‌های سرزمینی بازداشت شده بودند، آزاد کرد (Solomon & C. E. 2016). . علی‌رغم اینکه ایران به کلیه تعهدات خود براساس برجام عمل کرد ولی هیچ‌کدام از طرف‌های مقابل به تعهدات خود عمل نکردند. آمریکا که رسماً در سال ۲۰۱۸ از موافقت‌نامه خارج شد و اتحادیه اروپا نیز عملاً توانست بدون آمریکا به تعهدات خود عمل کند، ولی آنچه حائز اهمیت است، این است که ایران در سطح سیستم بین‌الملل ثابت کرد که به‌دنبال تولید سلاح‌های هسته‌ای نیست و نخواهد بود و اساساً برنامه موشکی ایران نمی‌تواند قرابت و مکملی برای تولید سلاح‌های هسته‌ای داشته باشد.

کمک به فرایند انقلاب در نگرش به امور نظامی

موشک‌ها به‌عنوان تسلیحات راهبردی اساساً این امکان را فراهم می‌کنند که بدون استفاده از نیروی انسانی، یک کشور بتواند به اهداف خود دست یابد. در واقع، با بهره‌گیری از موشک‌ها می‌توان به پیروزی با کمترین تلفات دست یافت. علاوه بر مفهوم انقلاب در امور نظامی، عنوان «انقلاب در نگرش به امور نظامی»^۱

1. Revolution in Attitude on Military Affairs (RAMA)

به تحولات ناشی از نگرش جامعه به امور نظامی می‌نگرد که بروز آثار جدی را موجب شده و رفتار کشورها به‌ویژه آمریکا را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. تحولات جمعیتی، گسترش اطلاع‌رسانی، شبکه‌محور شدن جامعه، نقش روزافزون مردم در تصمیمات و حتی تصمیمات نظامی و تغییر در دیدگاه مردم بخشی از این انقلاب جدید است، درحقیقت این تحولات ناشی از پدیده جهانی شدن است؛ مثلاً درحالی‌که در دهه‌های گذشته هر خانواده چند فرزند داشت و کشته شدن بیش از یک نفر در جنگ، اگرچه امری تأسفبار ولی از لحاظ روانی امکان‌پذیر بود، در دوران اخیر اغلب خانواده‌ها فقط یک فرزند دارند و باتوجه به تحولات اجتماعی، دیگر کشته شدن آن یک نفر بسیار سنگین و تحمل‌ناپذیر است و بنابراین میزان تحمل جامعه درمقابل تلفات در جنگ‌ها بسیار محدود شده‌است و کشورهایمانند آمریکا بسیار آسیب‌پذیر شده‌اند. (امینیان جزی، ۱۳۹۷: ۱۸۵)

فی‌الواقع در درجه نخست، یکی از مهم‌ترین عوامل در پشتیبانی و پیروزی در یک جنگ، حمایت افکار عمومی است. به‌طورمثال عموماً گفته می‌شود یکی از دلایلی که مانع از حمله آمریکا به ایران می‌شود، عدم‌آمدگی و حمایت افکار عمومی آمریکا برای حمایت و پشتیبانی از جنگ با ایران است، طبیعتاً این مسئله باعث می‌شود تا تصمیم‌گیران در امور استراتژیک و نظامی با دشواری‌های بسیار زیادی مواجه باشند و به‌آسانی مبادرت به جنگ با یک کشور خاص نکنند. به‌طورمثال، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پس از عملیات موشکی شهید سلیمانی، در بند چهارم بیانیه خود بیان می‌کند: «به مردم آمریکا توصیه می‌کنیم برای پیشگیری از خسارت‌های بیشتر، سربازان آمریکایی را از منطقه فراخوانده و اجازه ندهند با نفرت‌افزایی روزافزون رژیم ضد مردمی حاکم بر ایالات متحده، جان نظامیان آن کشور بیش از این به خطر افتد»، این پیام با هوشمندی بسیار، نوع نگرش و نگاه مردم ایالات متحده آمریکا را درباره جنگ با ایران تحت تأثیر قرار می‌دهد. از سوی دیگر این مسئله باعث شده‌است تا استفاده نکردن از نیروی زمینی و نیروی پیاده به تدریج به‌عنوان یک اصل مهم برای کشورها مبدل شود. به‌عنوان مثال از مهم‌ترین عناصر راهبرد اوباما در قبال داعش، حمایت هوایی و حملات هوایی

علیه داعش را شامل می‌شد. درحقیقت در اسناد راهبردی آمریکا مانند سند راهبردمانیت ملی ۲۰۱۵ در دوران ریاست جمهوری اوباما، نیز تأکید شده است که اولویت بر اتخاذ استراتژی هوایی در مناقشاتی همچون مناقشات غرب آسیا است. از نظر گیلیو دوهت^۱، قدرت هوایی بر قدرت دریایی و زمینی، برتری دارد زیرا دارای ماهیت تهاجمی بوده و دفاع را دشوار می‌سازد. دوهت معتقد است کنترل فضا به معنای کنترل زمین و دریا و بنابراین کنترل کل جهان است. ایالات متحده از اهمیت نیروی هوایی آگاه بوده و تلاش زیادی برای گسترش این نیرو داشته است. براساس اسناد «فرمان هوایی استراتژیک^۲» و «مطالعه الزامات تسلیحات اتمی بری سال ۱۹۵۹^۳» که اخیراً از طبقه‌بندی خارج و منتشر شده، ایالات متحده طرح‌ریزی کرده بود تا از قدرت هوایی برای نابودسازی قدرت هوایی شوروی و کاهش توانمندی‌های این کشور برای استفاده از بمب‌افکن‌های استراتژیک در آغاز یک حمله هسته‌ای بر ضد ایالات متحده و نیروهای آمریکا در اروپا و آسیای شرقی بهره‌گیرد. (Obama, 2015)

افزایش اعتبار بین‌المللی

بسیاری از نظریه‌ها و نظریه‌پردازان، قدرت در روابط بین‌الملل را همانند پول در اقتصاد تلقی می‌کنند. اگر اینچنین باشد، یکی از مهم‌ترین بدیل‌های پول در اقتصاد اعتبار است. از این رو، اعتبار و پرستیژ بین‌المللی یک کشور در نظام بین‌الملل نیز یک عنصر بسیار مهم قدرت ملی به‌شمار می‌رود. چون اعتبار بین‌المللی نقش بسیار مهمی در تأثیرگذاری بر سایر بازیگران بین‌المللی و پیرو آن کنترل و ایجاد نتایج مطلوب در سطح بین‌المللی دارد. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۸۷) یکی از مبنای قدرت ملی که باعث افزایش اعتبار بین‌المللی برای یک کشور می‌شود اساساً توانمندی و قدرت در عرصه‌های مختلف نظامی است. در واقع توانمندی نظامی از دو جهت باعث تأثیر بر سیاست خارجی کشورها می‌شود. در درجه اول،

1. Giulio Douhet
2. Strategic Air Command (SAC)
3. Atomic Weapons Requirements Study for 1959

جایگاه دولت‌ها در منطقه و نظام بین‌الملل را تعیین می‌کند و در درجه دوم باعث می‌شود تا دولت‌ها استراتژی‌های مختلفی برای نیل و رسیدن به اهداف خود اتخاذ کنند. آمریکا برای نهادهای سازی قدرت خود یکی از اقداماتی که با جدیت در دوره پساجنگ سرد انجام داده است، تلاش کرده است تا قدرت نظامی خود را به اعتبار سیاسی تبدیل کند. در همین راستا بودجه نظامی آمریکا با بیشترین بودجه در سال ۲۰۲۰، ۷۳۸ میلیارد دلار است. برای متخلفان و مخالفان و همین‌طور سایر بازیگران صحنه بین‌المللی باید این تصور ایجاد شده باشد که قدرت هژمون، قدرت برتر نظامی در صحنه بین‌المللی است و در استفاده از آن با مشکل و مانعی روبه‌رو نیست. با ایجاد این تصور، آمریکا بدون به‌کارگیری فیزیکی نیروی نظامی از اعتبار ایجادشده بر اثر این تصور استفاده می‌کند (Guyatt, 2002, pp. 115-127).

از نظر چوبین، اهمیت یک نیروی موشکی برای تأثیر روانی، پرستیژ و جایگاه فرضی آن همراه با توانایی‌اش برای نفوذ و ضربات بازدارنده احتمالی ممکن است جذابیت آن را افزایش دهد. برای برخی از کشورهای عرب، دستیابی و استقرار موشک‌های بالستیک یک موضوع مربوط به حیثیت ملی، یک معیار و ملاکی برای ارزش‌های ملی، عربی و نشان‌دهنده بلندپروازی‌های منطقه‌ای است. به‌طوری‌که حسین کامل حسن، رئیس وقت برنامه‌های تکنولوژی نظامی عراق، در نمایشگاه بین‌المللی تسلیحات در بغداد، وجود فناوری موشک در عراق را یک دستاورد عربی تلقی کرده بود. این مطلب به‌ویژه در موج تحسینی که در سراسر جهان عرب به‌خاطر حمله موشکی عراق به اسرائیل ایجاد شد، کاملاً آشکار بود، فی‌الواقع تمام تلاش صدام آن بود تا بگوید خود رهبر موشکی جهان عرب است. (Potter & Jencks, 1994, p. 184)

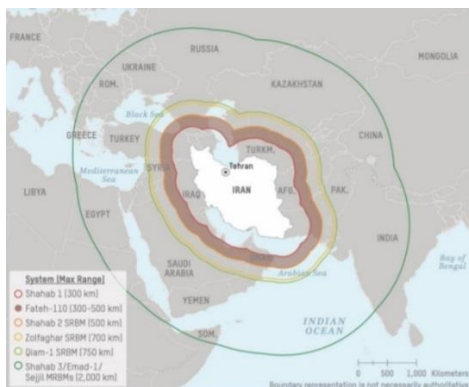
طبیعتاً میزان جایگاه و قدرت منطقه‌ای ایران در وضعیت فعلی تا میزان بسیار بالایی مرهون قدرت نظامی با محوریت راهبرد موشکی ایران است و همین مسئله قدرت معنوی بسیار بالایی را برای ایران در مقایسه با سایر دولت‌ها در سطح منطقه فراهم آورده است، چرا که ایران در وضعیت فعلی دارای متنوع‌ترین و گسترده‌ترین زرادخانه موشکی در غرب آسیاست؛ جایگاهی که ایران به‌واسطه

قدرت موشکی دارد نسبت به جایگاهی که کشورهایی مانند آلبانی یا امارات متحده عربی دارند، قابل مقایسه نیست.

تثبیت و تقویت مؤلفه عمق راهبردی

اصولاً موشک‌ها به دلیل مزایا و امتیازات فنی‌ای که دارند، به کشورهایی که خواهان نقش آفرینی در محیط راهبردی خود هستند، می‌توانند کمک زیادی کنند. جمهوری اسلامی ایران از جمله کشورهایی است که در محیط راهبردی خود، نقش فعال و مستمری را ایفا می‌کند. بسیاری از کارگزاران اجرایی و تحلیلگران موضوعات راهبردی آمریکا همواره از تهدید منطقه‌ای ایران صحبت می‌کنند. آنان بر این اعتقادند که ترکیب موشک و نیروهای متعارف ایران بیشترین حجم تهدیدات امنیتی علیه آمریکا را ایجاد می‌کند. درحقیقت سلاحي که به‌طور راهبردی باعث می‌شود که ایران فرایند دفاع در عمق راهبردی خود را با موفقیت انجام دهد، تجهیز نائبان منطقه‌ای خود به تسلیحات موشکی است. فی‌الواقع در منازعات میان اعراب و اسرائیل در دهه‌های قبل همواره دست برتر در نبردهای نظامی با اسرائیل بود، اما از زمان تجهیز این کشورها به موشک و به‌طور دقیق‌تر بازیگران غیردولتی مانند حزب‌الله و... توسط ایران، این کشورها به‌راحتی می‌توانند درمقابل دشمنان خود مقاومت کنند. در سال‌های اخیر توانایی‌های نظامی و تکنولوژیکی محور مقاومت، چه دولت‌هایی مانند ایران و چه بازیگرانی همانند حزب‌الله، جهاد اسلامی، حماس و گروه‌های شیعی دستخوش تحولی شگرف قرار گرفته است. علاوه بر داشتن موشک‌ها و راکت‌های سطح به سطح، سامانه‌های موشکی خود را توسعه داده‌اند یا در حال استقرار توانایی‌های تکنولوژیکی پیشرفته به‌عنوان سلاح‌هایی هستند که اسرائیل را مورد هدف قرار بدهند. از جمله مسائلی که این روند را تسریع بخشیده است، وجود فناوری‌های پیشرفته، قابل دسترس و ارزان است که قادر به نصب توانایی‌های دقیق و پیشرفته روی مجموعه‌ای از سلاح‌های تهاجمی مانند موشک‌های بالستیک، موشک‌های کروز، موشک‌های دقیق ساحل به دریا، موشک‌های سطح به سطح تاکتیکی، راکت‌های سطح به سطح، پهپادها، بمب‌های هوشمندی که از هوا شلیک می‌شوند و موشک‌های دقیق هدایت‌شونده

هستند که از زمین شلیک می‌شوند. (Winter, 2020, pp. 69-70) نکته دیگر آنکه تسلیحات موشکی به واسطه بُردهای متنوعی که دارند، می‌توانند کلیه اهداف مورد نظر را در هر نقطه‌ای در محیط استراتژیک برای هر کشوری پوشش بدهند. موشک‌ها از نظر برد به چهار دسته موشک کوتاه برد^۱، موشک برد متوسط^۲، موشک میان برد^۳ و موشک‌های قاره‌پیما^۴ تقسیم می‌شوند. میزان برد موشک‌های ایران به گونه‌ای است که کلیه تهدیدات منطقه‌ای در محیط خود را پوشش می‌دهد. فی‌الواقع چنان‌که تصور کنیم جمهوری اسلامی ایران، نایبان، وابستگان و شرکایی در سطح منطقه نداشته باشد، موشک‌ها به واسطه بردشان در صورت لزوم و فی‌الغیبه به‌عنوان نقش عمق راهبردی برای ایران عمل می‌کنند. در شکل ۲ میزان برد موشک‌های ایران و در شکل ۳ نایبان ایران در عراق و تسلیحات آنها نشان داده شده‌است.

شکل ۲. برد موشک‌های ایران

Source: (Ashley, 2019, p. 43)

1. Short Range Missile
2. Intermediate Range Missile
3. Long Range Missile
4. International Ballistic Missile

ایران انجام شد، درحقیقت قدرت تحرک سکوه‌های متحرک، توانایی شلیک سریع از هر نقطه جغرافیایی برای ایران را فراهم می‌کند بدون آنکه دولت‌های دیگر بتوانند آن را شناسایی و منهدم کنند. دوم؛ عدم‌نیاز به آموزش‌های سطح بالا و تخصصی به کادری که مسئول راه‌اندازی و شلیک هواپیما هستند. این ویژگی در مقایسه با هواپیماها از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. سوم؛ وجود سیلوهای موشکی و شهرهای موشکی نیز از دیگر اهمیت‌های موشک است. شهرهای موشکی در زیر زمین باعث عدم‌شناسایی آن‌ها توسط دشمن برای حمله پیشدستانه می‌شود. سردار سرتیپ پاسدار امیرعلی حاجی‌زاده، فرمانده نیروی هوافضای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در این زمینه معتقد است: «سیلوها از استعداد‌های اساسی ما برای موازنه با غرب است» (Cordeman & Gold, The Gulf Military Balance: Volum II: The Missile & Nuclear Dimensions and Options for Deterrence, Defense, Containment and Preventive Strikes, 2013). مؤسسه مطالعات امنیت ملی رژیم صهیونیستی در زمینه هزینه‌های تسلیحات موشکی می‌نویسد؛ در حوزه تسلیحات موشکی، در اثر یک مسابقه تسلیحاتی که میان دشمنان اسرائیل به‌عنوان مهاجم و اسرائیل به‌عنوان مدافع شکل می‌گیرد، اسرائیل به دو دلیل در موقعیت ضعیف‌تر قرار می‌گیرد؛ اول، به دلیل شکاف در هزینه‌ها. درحقیقت، توسعه و تولید موشک‌ها و راکت‌ها نسبت به توسعه و تولید سامانه‌های دفاع هوایی و سیستم‌های رهگیری خیلی ارزان‌تر است. سامانه‌های دفاع هوایی با توجه به پیچیدگی و هزینه، بار سنگینی بر دوش بودجه دفاعی می‌گذارند و از منابع مالی توسعه قدرت دفاعی و قدرت مانور زمینی که هر دو برای شکست سریع دشمن نیاز است، کمک می‌گیرند. (Winter, 2020)

آنتونی کوردزمن درخصوص میزان حمایت‌های مالی آمریکا از رژیم صهیونیستی، می‌نویسد: ایالات متحده به‌صورت گسترده به توسعه قدرت نیروهای اسرائیل کمک کرده‌است. آمریکا از پایان جنگ جهانی دوم تا سال ۲۰۲۰ مبلغی به میزان ۱۴۲/۳ بیلیون دلار در کمک‌های دوجانبه و تأسیس سامانه دفاع موشکی به اسرائیل کمک کرده‌است. ضمن اینکه دولت‌های اسرائیل و آمریکا یک تفاهم‌نامه

۱۰ ساله کمک نظامی از ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۸ را امضا کرده‌اند (Cordesman, The Changing Security Dynamics of the Middle East and North Africa, 2020). اما واقعیت این است که علی‌رغم این هزینه‌های هنگفت، اسرائیل تاکنون نتوانسته یک سامانه دفاع موشکی کارآمد ایجاد کند. از سوی دیگر تولید موشک برای ایران که تحت شدیدترین تحریم‌های اقتصادی غرب است، امری بسیار مقرون‌به‌صرفه محسوب می‌شود. عدم‌نیاز به تکنولوژی پیشرفته در تهیه موشک‌ها و زمان بسیار کم در تولید موشک‌ها از دیگر ویژگی‌ها و مزایای راهبردی این جنگ‌افزارها هستند.

آسیب‌پذیری قدرت‌های بزرگ

تسلیمات موشکی باعث کاهش اهمیت عامل جغرافیا و در نتیجه آسیب‌پذیر شدن قدرت‌های بزرگ نیز می‌شوند. برای مثال در گذشته به‌خاطر عامل جغرافیا، کشور آمریکا تا حدود بسیار زیادی از جنگ جهانی اول و دوم و بسیاری از تنش‌های ژئوپلیتیک مصون می‌ماند اما امروزه با فناوری موشک‌های بالستیک دوربرد و قاره‌پیما، این کشور دیگر مانند گذشته از آسیب سایر کشورها در امان نیست. شاخصی که می‌توان در مورد موشک‌های بالستیک بیش از همه بر آن تأکید کرد، برد آنهاست. همچنین با انجام برخی اصلاحات و تغییر در تجهیزات و موتور آنها می‌توان برد این موشک‌ها را افزایش داد. ارتقای برد موشک‌ها برای کشورهایی که علاوه بر کشورهای هم‌جوار، از سوی قدرت‌های فراتر از مرزهای خود نیز در معرض تهدید هستند، یکی از اولویت‌های راهبردی افزایش توان دفاعی راهبردی محسوب می‌شود. بنابراین از نظر برد نیازمندی‌های کشورهای متفاوت است. به‌همین دلیل ایران که علاوه بر تهدیدات منطقه‌ای، مورد دشمنی بزرگ‌تر آمریکا و برخی از اعضای ناتو قرار دارد؛ نیازمند افزایش برد موشک‌های بالستیک است، تا از این طریق قابلیت بازدارندگی خود را در مقابل تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گسترش دهد. هدف نهایی ایران از افزایش برد، دستیابی به موشک‌های قاره‌پیماست تا از این طریق بازدارندگی فرامرزی خود را محقق سازد. هرچند ایران در حال حاضر فاقد این نوع موشک‌هاست، اما دسترسی به آن از توان تکنولوژیک

این کشور خارج نیست. (قوام‌ملکی، ۱۳۹۰: ۹۹) نیروی موشکی ایران برد گسترده‌ای از اهداف استراتژیک را پوشش می‌دهد که از یک سو شامل موشک‌های کوتاه‌برد است که اهداف محصور و محدود نیروی زمینی را پوشش می‌دهد و از سوی دیگر شامل موشک‌های میان‌برد و دوربرد می‌شود که قادر به پوشش اهداف سراسری منطقه‌ای است. موشک‌های دوربرد ایران توانایی ضربه زدن به اهدافی در رژیم صهیونیستی، خلیج فارس، عربستان، ترکیه، پاکستان و بخشی از آسیای مرکزی و روسیه جنوبی و اروپا را دارد. از شروع جنگ تحمیلی توانایی موشکی دوربرد ایران گسترش یافت. با دستیابی به موشک‌های دوربرد و توسعه یافته نفوذ استراتژیک ایران گسترده شده و کارشناسان نظامی روزی را نوید می‌دهند که توانمندی موشکی آن قادر به پوشش سراسری روسیه، اروپا و حتی آمریکا باشد (Cordesman, Iran's Enduring Missile Threat: The Impact of Nuclear and Precision Guided Warheads, 2015). درحقیقت می‌توان هدف ایران از دستیابی به موشک‌های دوربرد را کسب و حفظ جایگاه منطقه‌ای خود و همچنین ایجاد بازدارندگی و توازن در مقابل قدرت‌های بزرگ به‌ویژه آمریکا در منطقه دانست (Gopalaswamy, 2008, pp. 2-3). درحالی‌که تاکنون جنگ بین کشورهای پیشرفته غربی و کشورهای جنوب همیشه در خاک کشورهای درحال توسعه انجام شده، موشک‌های بالستیک این امکان را پدید آورده که نبرد را بتوان به خاک کشورهای غربی منتقل کرد. (طارمی، ۱۳۸۲: ۱۸۴) درحال حاضر موقعیت ژئوپلیتیک آمریکا به گونه‌ای است که در غرب و شرق به وسیله اقیانوس‌های آرام و اطلس، در شمال قطب و در جنوب توسط دولت‌های غیرمتخاصم احاطه شده است، ولی امروزه با ساخت انواع موشک‌های بالستیک و کروز دوربرد عملاً از ضریب امنیت بالای آمریکا کاسته شده است و مؤلفه جغرافیا کم‌اهمیت جلوه می‌کند. البته به‌رغم اینکه جمهوری اسلامی ایران با توجه به دکتترین نظامی خود، برد موشک‌های خود را تا ۲۰۰۰ کیلومتر تنظیم کرده است و بیشتر روی دقت موشک‌ها و کم‌شدن فاصله خطا متمرکز شده است، سردار سرتیپ پاسدار مهدی ربانی، معاون عملیات ستادکل نیروهای مسلح ایران، درمورد برد موشک‌های ایران بیان می‌کند: «قدرت

موشکی ما نیز نقش بازدارنده برای هرگونه تعدی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد و روز به روز هم بر برد موشک‌ها افزوده می‌شود»، این مسئله نشان‌دهنده آن است که ایران به‌صورت بالقوه توانایی ساخت موشک‌های بالستیک قاره‌پیما تا برد ۱۰۰۰۰ کیلومتر برای رسیدن به خاک آمریکا را دارد و در صورت الزام راهبردی آن را عملی می‌کند.

پیشبرد برنامه‌های فضایی

برنامه‌های موشکی و برنامه‌های فضایی تأثیر متقابلی بر یکدیگر دارند و هریک می‌تواند مبنای دیگری قرار گیرند. کشورهایمانند هند، برزیل، آرژانتین و پاکستان موشک‌های فضایی خود را به موشک میان‌برد تبدیل کردند. ایران دارای پروژه ماهواره زهره به‌عنوان یک مجموعه از شش ماهواره مخابراتی و ماهواره آموزشی مصباح است. (طارمی، ۱۳۸۲) ماهواره‌بر سفیر در اولین مرحله از یک موشک میان‌برد شهاب - ۳ استفاده می‌کند. این درحالی است که در سیمرغ در مرحله اول از یک موشک میان‌برد شهاب - ۳ و در مرحله دوم از موشک میان‌برد خرمشهر استفاده می‌کند. جمهوری اسلامی ایران در آوریل ۲۰۲۰ برای نخستین‌بار در دوران بعد از انقلاب اسلامی، اولین ماهواره نظامی خود را تحت‌عنوان ماهواره نور و توسط موشک ماهواره‌بر قاصد به فضا پرتاب کرد. این ماهواره توان رصد دقیق تحرکات نظامی و همچنین تأسیسات کشورها برای مسئولان اطلاعات نظامی ایران را فراهم آورده است و همچنین قابلیت هدایت موشک، پهپاد و سایر تجهیزات نظامی را به ایران می‌دهد؛ نکته مهم دیگر آنکه به‌نظر می‌رسد موشک ماهواره‌بر قاصد یک موشک بالستیک بین‌قاره‌ای با قابلیت پیمایش زمین باشد و سوخت آن ترکیبی از سوخت مایع و جامد است که این مسئله می‌تواند نشانگر آن باشد که اگرچه جمهوری اسلامی ایران به‌طوررسمی برد موشک‌های خود را متناسب با تهدیدات خود تا ۲۰۰۰ کیلومتر اعلام کرده‌است، ولی از نظر تکنولوژیکی قابلیت تولید موشک‌های بالستیک قاره‌پیما را نیز دارد. مؤسسه مطالعات راهبردی انگلستان در تحلیل پرتاب ماهواره‌بر قاصد می‌نویسد: ماهواره‌بر قاصد همانند هم‌تایان غیرنظامی خود از قبیل سفیر و سیمرغ طراحی شده است، برای پرتاب

ماهواره‌ها بهینه شده است و برای پرتاب کلاهک به سوی اهداف دوربرد طراحی نشده است و اینکه موتور سه مرحله‌ای قاصد، فاقد قدرت لازم برای بالا بردن ظرفیت ترابری آن به وزن یک تُن به‌طورمؤثر است. پیشران ماهواره‌بر قاصد در مرحله نخست به‌وسیله یک موشک میان‌برد قدر که فاقد کلاهک است، انجام می‌شود؛ درحالی‌که ماهواره‌بر سفیر در مرحله اول بر موشک سوخت مایع قدر متکی بود. موشک‌های سوخت جامد، به حیث استقرار، حمل و نقل و درمجموع عملیاتی‌سازی بر سوخت مایع ارجحیت دارند. در ادامه این گزارش معتقد است؛ درحالی‌که هیچ کشوری ماهواره‌بر سوخت مایع خود را به موشک‌های بالستیک تبدیل نکرده است، هند و اسرائیل ماهواره‌برهای سوخت جامد خود را به موشک تبدیل کرده‌اند، برنامه فضایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، همین کار را در طول ۵ الی ۱۰ سال می‌تواند انجام دهد؛ برای کاهش احتمال توسعه توانایی‌های جمهوری اسلامی ایران جهت دستیابی به موشک‌های قاره‌پیما تحت پوشش فعالیت‌های پرتاب فضایی باید جامعه بین‌المللی با ایران مذاکره و مصالحه کند (Elleman, 2020).

نتیجه‌گیری

ایران در طول تاریخ همواره به‌خاطر موقعیت ژئوپلیتیک خاص و منابع طبیعی خود در معرض انواع مخاطرات امنیتی قرار داشته است. در دوران بعد از انقلاب اسلامی، ایران درگیر یکی از طولانی‌ترین جنگ‌ها در قرن بیستم قرار گرفت، در دوران بعد از جنگ تحمیلی به‌دلیل عوامل متعددی از جمله تحولات ناشی از جنگ تحمیلی و قدرت نظامی دشمنان از جمله عراق صدام در دوران پساجنگ، توسعه قدرت و توان نظامی در دستور کار نخبگان نظامی ایران قرار گرفت، این فرایند اساساً با شکل‌گیری نظم جدید امنیتی در آغاز هزاره سوم در محیط راهبردی ایران تشدید شد. ایران در بین ابعاد مختلف قدرت نظامی، قدرت موشکی را در سرلوحه‌ی سیاست‌ها و اقدامات دفاعی خود قرار داد. موشک‌ها به‌عنوان تسلیحات راهبردی از ویژگی‌ها و امتیازاتی برخوردار هستند که اساساً ایران را قادر به اجرای ضربه‌ی دوم می‌کنند و از سوی دیگر سامانه‌ها و تسلیحات

موشکی با راهبرد دفاعی ایران که مبتنی بر بازدارندگی متعارف می‌باشد، منطبق است. مؤسسه مطالعات امنیتی رژیم صهیونیستی در گزارشی برای مهار تهدید موشکی ایران از جمله پیشنهاداتی که به دولت اسرائیل ارائه می‌دهد، عبارتند از: (۱) طراحی یک دکترین دفاع ترکیبی؛ (۲) ایجاد سیستم‌های رهگیری مختلف به جای استقرار یک سیستم رهگیری؛ (۳) استفاده از سیستم‌های رهگیری که مبتنی بر لیزر باشد و همچنین قابلیت رهگیری تعداد زیادی از اهداف را داشته باشد. این اقدام زمانی میسر خواهد بود که سیستم‌های رهگیر، خود به چندین رهگیر کوچک و مرگبار تقسیم شود؛ (۴) حفظ روابط ویژه نظامی و دیپلماتیک با آمریکا. (Winter, 2020, pp. 80-81)

دفاع موشکی، تاکنون نتوانسته‌اند به‌طور مؤثری کارآمد باشند، اما دور از تصور نیست که در آینده‌ای نه‌چندان دور به‌واسطه پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی این مهم میسر شود. در همین زمینه آمریکا در سال ۲۰۲۰ برای نخستین بار توانست، یک موشک بالستیک قاره‌پیما را با یک موشک SM-3IIA رهگیری و منهدم کند. بنابراین از آنجا که تسلیحات موشکی ستون فقرات بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران را تشکیل می‌دهد و اساساً باعث تغییر در موازنه قدرت می‌شود، نکته‌ای که باید به‌طور جد مورد توجه سیاست‌گذاران دفاعی و امنیتی قرار بگیرد، توجه به کیفیت و ارتقا در تولید انواع موشک‌های بالستیک و کروز با تأکید ویژه بر سرعت آن‌هاست، چرا که سرعت زیاد مزیتی است که باعث عبور تسلیحات موشکی از سامانه‌های پدافندی می‌شود. بنابراین الزام راهبردی امنیت ملی اقتضا می‌کند که ایران با تمام توان در توسعه قدرت موشکی خود اقدام کند.

منابع و ماخذ

- ارغوانی پیرسلامی، فریبرز، پیرانخو، سحر. (۱۳۹۶). تحول فناوری موشکی و راهبرد دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران. راهبرد، ۲۶، ۵۱-۷۴.
- امینان‌جزی، بهادر. (۱۳۹۷). مسائل نظامی و استراتژیک معاصر. تهران: سمت.
- پورآخوندی، نادر. (۱۳۹۲). راهبرد توسعه موشکی جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه دفاع مقدس، دوم، شماره ۸.
- پورتر، گرت. (۱۳۹۳). بحران ساختگی: داستان ناگفته هراس از ایران هسته‌ای. (م. آ. فارس، مترجم) تهران: مؤسسه خبرگزاری فارس.
- تابناک. (۱۳۹۳، مهر ۲۶). ناگفته‌های مخالفت امام خمینی با ساخت سلاح شیمیایی و هسته‌ای. ص. اول.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۵). کلیات روابط بین‌الملل. تهران: مخاطب.
- رهبری، سایت. مقام معظم. (۱۳۸۹، فروردین ۲۸). پیام به نخستین کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح هسته‌ای و عدم اشاعه.
- طارمی، کامران. (۱۳۸۲). تحلیلی بر نقش موشک‌های بالستیک در دکترین دفاعی ایران. دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۵۹، ۱۹۴-۱۷۹.
- عسگرخانی، ابومحمد. (۱۳۸۳). رژیم‌های بین‌المللی. تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- غلامی، سعید. (۱۳۹۸). دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر فناوری موشکی). سیاست دفاعی، ۲۷، ۱۶۰-۱۲۶.
- قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۲). نظریه‌های روابط بین‌الملل (بنیان‌های نظم و رژیم‌های بین‌المللی). تهران: میزان.
- قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۴). نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای. تهران: میزان.
- قوام‌ملکی، حمیدرضا. (۱۳۹۰). نقش موشک‌ها در راهبرد بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران. رهنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوم.
- کریمی، جهانگیر. (۱۳۷۵). جنگ‌افزارهای مدرن و منازعات منطقه‌ای: پیامدهای استراتژیک موشک بالستیک برای خاورمیانه. راهبرد، ۵۸-۳۸.
- ملالو، علی‌قدیم، جعفری، سید اصغر. (۱۳۹۷). نقش و تأثیر راهبرد موشکی آمریکا بر

راهبرد موشکی جمهوری اسلامی ایران. سیاست دفاعی، ۲۶، ۱۰۴-۷۲.
یاری، احسان. (۱۳۹۸). الزامات ژئوپلیتیک و ضرورت‌های راهبردی برنامه موشکی
جمهوری اسلامی ایران در محیط آنارشیک نظام بین‌الملل. آفاق امنیت، ۱۲، ۲۵-۲

- Ashley, R. P. (2019). *Iran Military Power*. New York: U.S. Government Publishing Office.
- Cordesman, A. H. (2015). *Iran's Enduring Missile Threat: The Impact of Nuclear and Precision Guided Warheads*. Washington Dc: Center for Strategic & International Studies.
- Cordesman, A. H. (2019). *The Iranian Missile Challenge*. Washington Dc: Center for Strategic and International Studies.
- Cordesman, A. H. (2020). *The Changing Security Dynamics of the Middle East and North Africa*. Washington DC: Center for Strategic & International Studies.
- Cordesman, A. H., & Gold, B. (2013). *The Gulf Military Balance: Volum II: The Missile & Nuclear Dimensions and Options for Deterrence, Defense, Containment and Preventive Strikes*. London: The International Institute for Strategic Studies.
- CSI. (2018). *Qiam-1*. Wshington DC: Center for Strategic & International Studies.
- Einhorn, R., & Van Diepen, V. (2019). *Constraining Iran's Missile Capabilities*. Washington: DC: Brooking Institution Press.
- Elleman, M. (2020). *The IRGC gets into the Space-lunch Business*. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Gopalaswamy, B. (2008). *Iran's Missile Program. Basic Getting to Zero Papers*.
- Griffiths, M., & O'Callaghan, T. (2002). *International Relations: The Key Concept*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Guyatt, N. (2002). *Another America Century?* New York: Zed Books.
- Obama, B. (2015). *National Security Strategy*. Washington Dc: The White House.
- Pastzor, A. (1991, November 20). *Investigators Say Chilean Dealer Smuggled U.S Weapons to Iraq*. Wall Street.
- Potter, W., & Jencks, H. (1994). *The International Missile Bazar*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Project, C. M. (2019). *Shahab-2*. Washington Dc: Center for Strategic &

International Studies.

Shanahan, P. M. (2019). Missile Defense Review. Washington Dc: Secretary of Defense.

SIPRI. (2020). New Year Book. Stockholm: SIPRI.

Solomon, j., & C. E., L. (2016, July 14). U.S. Sent Cash to Iran as Americans were Freed.

Trump, D. J. (2017). National Security Strategy of the United States America. Washington Dc: The White House.

Wines, M. (1991, March 12). U.S. Tells of Prewer Technology sales to Iraq Worth 500 Million. New York Times.

Winter, o. (2020). Existential Threat Scenarios to the State of Israel. Tel Aviv: Institute for National Security Studies.

References

- Ashley, R. P. (2019). **Iran Military Power**. New York: U.S. Government Publishing Office.
- Arghavani Pir Salami, Fariborz & Sahar Pirankho. (2017). The Evolution of Missile Technology and the Defense-Security Strategy of the Islamic Republic of Iran, **Strategy Quarterly**, Vol. 26, No. 83. (In Persian)
- Aminian Jazi, Bahador. (2018). **Contemporary Strategic and Military Affairs**. Tehran: SAMT. (In Persian)
- Asgarkhani, Abu Mohammad. (2004). **International Regimes**. Tehran: Abrar International Institute for Contemporary International Studies and Research, Tehran. (In Persian)
- Cordesman, A. H. (2020). **The Changing Security Dynamics of the Middle East and North Africa**. Washington DC: Center for Strategic and International Studies.
- Cordesman, A. H. (2019). **The Iranian Missile Challenge**. Washington DC: Center for Strategic and International Studies.
- Cordesman, A. H. (2015). **Iran's Enduring Missile Threat: The Impact of Nuclear and Precision Guided Warheads**. Washington DC: Center for Strategic & International Studies.
- Cordesman A. H & Bryan Gold. (2013) **The Gulf Military Balance: Volume II: The Missile and Nuclear Dimensions and Options for Deterrence, Defense, Containment, and Preventive Strikes**. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2018). **Qiam-1**. Retrieved December 28, 2020, from <http://missilethreat.csis.org/missile/qiam-1/>.
- Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal. (2016). **The Basics in International**

- Relations.** Tehran: Mokhtab. (In Persian)
- Einhorn, Robert & Vann H. Van Diepen. (2019). **Constraining Iran's Missile Capabilities.** Washington, Dc: Brookings Institution Press.
- Elleman, Michael. (2020). **The IRGC gets into the space-lunch business.** London: The International Institute for Strategic Studies.
- Guyatt, Nicholas. (2002). **Another American Century?** New York: Zed Books.
- Gopaldaswamy, Bharath. (2008). **Iran's Missile Program.** BASIC Getting to zero papers, No. 4.
- Gholami, Saeed. (2019). Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran (with emphasis on missile technology), **Defense Policy Quarterly**, Vol. 27, No. 107. (In Persian)
- Ghasemi, Farhad. (2015). Theories of international relations and regional studies. Tehran: Mizan Press. (In Persian)
- Ghasemi, Farhad. (2013). Theories of International Relations: Theoretical Foundations of Order and International Regimes. Tehran: Mizan Press. (In Persian)
- Ghavam Maleki, Hamidreza. (2011). The Role of Missiles in the Deterrence Strategy of the Islamic Republic of Iran. **Policymake Guide Quarterly**, Vol. 2, No. 3. (In Persian)
- Karami, Jahangir. (1996). Modern Warfare, and Regional Conflicts: The Strategic Implications of the Ballistic Missile for the Middle East, **Strategy Quarterly**, No. 12. (In Persian)
- Molalo, Ali Ghadim & Seyed Asghar Jafari. (2018). The Role and Impact of US Missile Strategy on Missile Strategy of the Islamic Republic of Iran, **Defense Policy Quarterly**, Volume 26, Number 102.
- Message to the First International Conference on Nuclear Disarmament and Non-Proliferation.** (2010). access to: <http://www.farsikhamenei.ir//amp-content%3fid=9171>.
- Obama, B. (2015). National Security Strategy. Washington Dc: The White House.
- Pastzor, Andy (1991). Investigators Say Chilean Dealer Smuggled U.S. Weapons to Iraq. Wall Street Journal, 20 November.
- Potter, William C. & Hrlan W. Jencks. (1994). **The International Missile Bazaar.** London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

- Poor Akhoondi, Nader. (2013). **Missile Development Strategy of the Islamic Republic of Iran**. Holy Defense Research Quarterly, Vol 2, No. 8. (In Persian)
- Porter, Garrett. (2014). *The Fictitious Crisis: The Untold Story of Fear of Nuclear Iran*. Tehran: Fars News Agency.
- Solomon, J., & Lee, C. E. (2016). **U.S. sent cash to Iran as Americans were freed. The wall Street Journal**. Retrieved, from <http://www.timesofisrael.com/world-powers-nuclear-deal-withiran-july-14-2017>.
- Project, C. M. (2019). **Shahab-2**. Washington Dc: Center for Strategic & International Studies.
- Shanahan, P. M. (2019). **Missile Defense Review**. Washington Dc: Secretary of Defense.
- Trump, D. J. (2017). *National Security Strategy of the United States America*. Washington Dc: The White House.
- Tarmi, Kamran. (2003). An Analysis of the Role of Ballistic Missiles in Iran's Defense Doctrine. **Faculty of Law and Political Science Quarterly**, No. 59. (In Persian)
- Untold Stories of Imam Khomeini's Opposition to the Construction of Chemical and Nuclear Weapons**. (2014). Access to: <http://www.irna.ir/amp/81352536/>. (In Persian)
- Winter, Ofir. (2020). **Existential Threat Scenarios to the State of Israel**. Tel Aviv: Institute for National Security Studies.
- Wines, Michael. (1991). U.S. Tells of Prewar Technology sales to Iraq Worth 500 Million. *New York Times*, 12 March.
- Yari, Ehsan. (2019). Geopolitical Requirements and Strategic Necessities of the Missile Program of the Islamic Republic of Iran in the Anarchic Environment of the International System. **Afaghe Security Quarterly**, Vol. 12, No. 42. (In Persian)